

YOLSUZLUĞUN SOSYO-EKONOMİK ANALİZİ: EGE BÖLGESİ ANKET ÇALIŞMASI

Socio-Economic Analysis of Corruption: A Survey in Aegean Region

İhsan Cemil DEMİR

OZET

Özellikle gelişmekte olan ülkeler için ciddi bir sorun olarak kabul edilen yolsuzluk olgusu, kamusal gücün ve kamusal kaynakların özel çıkar elde etmek için kötüye kullanılması şeklinde tanımlanmaktadır. Yolsuzluk düzeyini resmi verilere dayanarak tespit etmenin mümkün olmaması nedeniyle, ülkelerin yolsuzluk düzeyleri algı ölçümleri ile belirlenmektedir. Bu çalışma, teorik bilgiler eşliğinde, yolsuzluk algısını ve bu algıya etki eden temel faktörleri belirlemek amacıyla vergi mükellefleri üzerinde Ege Bölgesi'nde gerçekleştirilen bir anket çalışmasından elde edilen verilerin analizinden oluşmaktadır. Yapılan analizlerde, örnek kitlenin yolsuzluk algısı bir hayli yüksek bulunmuştur. Bu algıya etki eden faktörler içinde kamusal harcamalar, vergi yükü, kurumsal kalite, demokrasi düzeyi, vergi ahlakı, siyasal iktidarın algılanma şekli, şeffaflık ve yürürlükteki cezalar en belirgin olanlarıdır.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Kamu Maliyesi, Yolsuzluk Algısı, Yolsuzlukla Mücadele.

ABSTRACT

Corruption, accepted as a serious problem especially for developing countries, is defined as abusing public force and public sources for gaining private benefit. Since it is impossible to confirm the level of corruption on the basis of official data, countries' corruption levels are determined by measuring the perception of corruption. This paper consists of a survey on taxpayers which is conducted in Aegean Region and empirical analysis of this data which is implemented for determining the perception of corruption level and basic determinants of this perception, accompanied by theoretical framework. According to the results of analysis, the perception of corruption level of sampling unit is very high. The most evident factors which affect

Key Words: Corruption, Public Finance, Perception of Corruption, Control of Corruption.

GİRİŞ

Yolsuzluk olgusu özellikle gelişmekte olan ekonomiler için önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir. Bu sorunla mücadele için çok yönlü araştırmalar ve düzenlemeler yapılmakla beraber, yolsuzluğun toplumsal algısına neden olan faktörleri belirleyen çalışmaların yeterli düzeyde olduğunu iddia etmek zordur. Ülkelerin yolsuzluk düzeyini ölçmek amacıyla, başta Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) olmak üzere, Dünya Bankası ve IMF gibi örgütler tarafından periyodik çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan çalışmaların tamamına yakını yolsuzluk algısını ölçen çalışmalardır. Çünkü, bir ülkedeki yolsuzluk düzeyini resmi verilere dayanarak belirlemek mümkün değildir.

Ülkemizde yolsuzlukla ilgili çalışmaların son yıllarda ivme kazandığı ve bu çalışmalarda genellikle Uluslararası Şeffaflık Örgütü verilerinin kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu örgüt tarafından Türkiye için yapılan yolsuzluk ölçümlerinde hangi faktörlerin kullanıldığı ve bu faktörlerin yolsuzluk endeksinin oluşumundaki etki düzeyleri açıklanmadığından, yolsuzlukla ilgili çalışmalarda kişi başına milli gelir, büyüme, demokrasi düzeyi, şeffaflık gibi standart veriler faktör değişken olarak kullanılmaktadır. Oysa yolsuzluk gibi bir fenomenin toplumsal algısına etki eden çok sayıda faktörün olduğu kabul edilen bir gerçektir.

Öte yandan, yolsuzluk algısının oluşumunda etken grupların başında vergi mükellefleri gelmektedir. Çünkü, vergi mükellefleri toplumda ekonomik faaliyetlerin odağında yer almakta ve yolsuzluğun toplumsal algısının oluşmasında algılanan kesim olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum ve sosyologların "algılanan ne ise, gerçek de odur" yargısı dikkate alınarak, yolsuzluk algısı ve bu algıya etki eden demografik, kurumsal, ekonomik ve sosyo-kültürel birtakım faktörleri belirlemek amacıyla vergi mükellefleri örnekleme ile bir anket çalışması yapılmıştır.

Bu makale, yolsuzluk kavramı ve yolsuzluk algısının teorik arka planı eşliğinde yapılan anket çalışmasından elde edilen

üçüncü bölümde ise, araştırmadan elde edilen bulgular eşliğinde yapılan analizlere ve çıkan sonuçlara yer verilmiştir.

1. YOLSUZLUK KAVRAMI VE YOLSUZLUK ALGISI

Yolsuzluk kavramı, özellikle 1980'li yıllardan başlayarak kamu yönetimi, siyaset bilimi, iktisat, maliye, hukuk ve sosyoloji gibi sosyal bilimlerin pek çok alanının ilgi odağı haline gelmiştir. Yolsuzluğun ekonomik maliyetlerinin büyüklüğü ve ülke ekonomisine verdiği zararlar, ekonomistlerin bu alana yoğunlaşmalarında önemli bir etken olmuştur (Tanzi ve Davoodi, 2000:3). Yolsuzluk konusunda çalışan bilim adamlarının karşılaştığı sorunların başında işlevsel, sistematik ve bütün toplumlar için geçerli bir yolsuzluk tanımının olmaması gelmektedir. İçinde barındırdığı unsurlar ve yolsuzluğu belirleyen faktörlerin çeşitliliği nedeniyle bütün bilim adamlarının üzerinde uzlaştığı bir yolsuzluk tanımı geliştirilememiştir (Morgan, 1998:7). Dünya Bankası bu durumu, yolsuzluğun kompleks bir kavram olmasına bağlamaktadır (World Bank, 1997:8). Çünkü ülkeden ülkeye, kültürden kültüre yolsuzluk algısı değişebilmektedir. Bazı toplumların yolsuzluk olarak kabul ettiği davranışlar veya uygulamalar, bir başka toplum tarafından yolsuzluk olarak algılanmayabilmektedir. Bu nedenle Paldam (2002), ülkelerin yolsuzluk seviyelerinin, çeşitli kültürel özellikleri dikkate alan karma bir ekonomik-kültürel model ile açıklanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Literatürde çok çeşitli yolsuzluk tanımları olmakla birlikte, Dünya Bankası, IMF, Uluslararası Şeffaflık Örgütü gibi birçok kuruluşun ve bilim adamının, Michael Johnston tarafından yapılan tanımı kullandığı görülmektedir. Johnston (1998) yolsuzluğu, kamusal gücün ve kamusal kaynakların özel çıkar elde etmek için kötüye kullanılması olarak tanımlamaktadır. Yolsuzluk kavramının değişik tanımları incelendiğinde, üç önemli unsurun ön plana çıktığını görmek mümkündür. Bunlar, kamusal güce sahip bir görevli, kamusal gücün kötüye kullanımı ve kamu görevlisinin elde edeceği maddi veya maddi olmayan çıkardır (Akçay, 2001:9).

Yolsuzluk, negatif dışsallık yayan kamusal kötülük (public bad) olarak da nitelendirilmektedir. Kamusal kötülükler ve negatif dışsallıklar genel olarak kamu ekonomisi tarafından incelenmektedir. Bu yönüyle yolsuzluğu, toplumun tamamına maliyetler yüklediğinden, bölünemeyen kamusal mallar içinde değerlendirmek ve yolsuzlukla mücadeleyi de bireylerden ziyade toplumsal işbirliği ile yürütmek gerekmektedir (Celen, 2007:23).

getirildiğini görmek olasıdır. Finansal piyasalarda görülen usulsüzlükler, banka hortumlamaları, spekülasyonlar, manipülasyonlar, içerden bilgi sızdırmalar gibi durumlar özel kesim yolsuzluklarına örnek gösterilebilmektedir.

Yolsuzluk kavramı ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle birlikte değerlendirilmektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından periyodik olarak ölçülen ve yayınlanan yolsuzluk endeksleri incelendiğinde, ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça yolsuzluk

Tablo 1: Bazı Ülkelerde Yolsuzluk Düzeyleri

Ülke/Yıl	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
Arjantin	2,9	2,8	2,5	2,5	2,8	3,5	3,5	3,5	3	2,81	3,41
Avustralya	8,7	8,8	8,8	8,8	8,6	8,5	8,3	8,3	8,7	8,86	8,6
Avusturya	8,6	8,7	8,4	8	7,8	7,8	7,7	7,7	7,5	7,61	7,59
Azerbaycan	2,4	2,2	1,9	1,8	2	2	1,5	1,5	3,9		
Belçika	7,3	7,4	7,5	7,6	7,1	6,6	6,1	6,1		5,25	6,84
Malezya	5	5,1	5	5,2	4,9	5	4,8	4,8	5,3	5,01	5,32
Meksika	3,3	3,5	3,6	3,6	3,6	3,7	3,3	3,3	3,3	2,66	3,3
Hollanda	8,7	8,6	8,7	8,9	9	8,8	8,9	8,9	9	9,03	8,71
Y. Zelanda	9,6	9,6	9,6	9,5	9,5	9,4	9,4	9,4	9,4	9,23	9,43
Nijerya	2,2	1,9	1,6	1,4	1,6	1	1,2	1,2	1,9	1,76	0,69
Norveç	8,8	8,9	8,9	8,8	8,5	8,6	9,1	9,1	9	8,92	8,87
Filipinler	2,5	2,5	2,6	2,5	2,6	2,9	2,8	2,8	3,3	3,05	2,69
Polonya	3,7	3,4	3,5	3,6	4	4,1	4,1	4,1	4,6	5,08	5,57
Portekiz	6,6	6,5	6,3	6,6	6,3	6,3	6,4	6,4	6,5	6,97	6,53
Romanya	3,1	3	2,9	2,8	2,6	2,8	2,9	2,9	3	3,44	
Rusya	2,5	2,4	2,8	2,7	2,7	2,3	2,1	2,1	2,4	2,27	2,58
Singapur	9,4	9,4	9,3	9,4	9,3	9,2	9,1	9,1	9,1	8,66	8,8
G. Afrika	4,6	4,5	4,6	4,4	4,8	4,8	5	5	5,2	4,95	5,68
İspanya	6,8	7	7,1	6,9	7,1	7	7	7	6,1	5,9	4,31
İsveç	9,2	9,2	9,2	9,3	9,3	9	9,4	9,4	9,5	9,35	9,08
İsviçre	9,1	9,1	9,1	8,8	8,5	8,4	8,6	8,6	8,9	8,61	8,76
Tayland	3,6	3,8	3,6	3,3	3,2	3,2	3,2	3,2	3	3,06	3,33
Türkiye	3,8	3,5	3,2	3,1	3,2	3,6	3,8	3,8	3,4	3,21	3,54
Ukrayna	2,8	2,6	2,2	2,3	2,4	2,1	1,5	1,5	2,8		
İngiltere	8,6	8,6	8,6	8,7	8,7	8,3	8,7	8,7	8,7	8,22	8,44
ABD	7,3	7,6	7,5	7,5	7,7	7,6	7,8	7,8	7,5	7,61	7,66

Kaynak: Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi,
2007. Not: En fazla yolsuzluk:0, en

Tablo 1 incelendiğinde, gelişmişlik düzeyi görece olarak diğer ülkelere göre düşük olan Arjantin, Azerbaycan, Nijerya, Filipinler, Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerde yolsuzluk düzeyinin yüksek; buna karşın, gelişmiş olarak kabul edilen Avustralya, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Singapur, İsveç, İsviçre ve İngiltere gibi ülkelerde yolsuzluk düzeyinin oldukça düşük olduğu dikkat çekmektedir.

Yolsuzluk kavramı son yıllarda üzerinde sıklıkla durulan bir kavram olmasına rağmen, bir ülkedeki yolsuzluk düzeyinin tespit edilmesi o kadar kolay gözükmemektedir. Şöyle ki, resmi kayıtlara yansımış yolsuzluk olaylarına bakarak yolsuzluk düzeyinin belirlenmesi yeterli değildir. Bu durum, resmi kayıtlara yansımayan yolsuzlukların tespit edilmesinin imkânsızlığı ile birlikte değerlendirildiğinde, bir toplumdaki yolsuzluk düzeyini kesin bir şekilde belirlemenin güçlüğü daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, yolsuzluk ölçümlerinde genellikle algı endeksleri kullanılmaktadır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından yayınlanan yolsuzluk endeksleri de çeşitli alan araştırmalarından üretilen anket verileri şeklinde, oldukça karmaşık algı ölçümlerine dayanmaktadır (Mauro, 1995:682-684). Bununla birlikte, bir toplumdaki yolsuzluk algısını birincil derecede kamuoyuna yansıyan yolsuzluk olaylarının sıklığı ve boyutlarının belirlediğini ifade etmek de mümkündür (Sayan ve Kışlalı, 2004:8).

Yolsuzlukla ilgili literatür incelendiğinde rüşvet, rant kollama, irtikap, zimmet, hırsızlık, patronaj, adam kayırmacılık, nepotizm (akraba kayırmacılığı), kronizm (eş-dost kayırmacılığı), nüfuz istismarı (clientilism), siyasal kayırmacılık, bilgi sızdırmacılığı ve logrolling (oy ticareti) başlıca yolsuzluk türleri olarak sayılmaktadır (Altuğ, Çak, Şeker ve Bingöl, 2009:20).

Yolsuzluk, kamu yönetimi açısından kaynak kullanımında etkinsizlik, kamusal hizmet üretiminde maliyet artışı, kamusal hizmet sunumunda adaletsizlik, kalite düşüklüğü ve verimsizlik gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Şeker, 2008:98). Yolsuzluğun özellikle özel sektör yatırımları ve doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde negatif bir etki oluşturduğu ve yatırımları azalttığı birçok araştırmada ortaya konmuş bir veridir (Akçay, 2001; Asiedu, 2004; Başar, 2004; Demirtaş ve Akçay, 2006; Larrain ve Tavares, 2004). Bu yönüyle yolsuzluğun, toplam vergi gelirlerini azalttığını belirtmek de yanlış olmayacaktır. Ülke ekonomisi açısından bakıldığında yolsuzluk, toplam vergi gelirlerini azaltmakta ve buna bağlı olarak ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır. Girişimciler açısından ise ilave bir vergi gibi kabul edilmekte ve dairesim kabiliyetini sınırlandıran bir unsur

ciddi bir engel olarak kabul edilmektedir (Hillman, 2004:1067). Toplumun önemli bir bölümü yolsuzluğun giderek yaygınlaştığını düşündüğünde, devlete ve kuramlarına olan güven azalmakta ve vergi ödeme konusunda ciddi dirençler oluşabilmektedir. Büyük fedakarlıklarla ödenen vergilerin karmaşık ve karanlık ilişkiler içinde kaybolduğunu düşünen vergi mükelleflerinin vergi ödeme konusundaki içsel motivasyonları azalmaktadır. Bu durum, denetimlerin yetersizliği ve yüksek maliyeti ile birlikte değerlendirildiğinde, kamu mali yönetimi açısından önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, toplumun vergiye gönüllü uyumunu sağlamak, kamu mali yönetiminde ve vergi politikalarında başarı sağlamanın, dolayısı ile vergi kaçakçılığını azaltmanın en doğal yolu olarak kabul edilmektedir (Torgler vd., 2008:314-315). Vergiye gönüllü uyumu sağlamak için de öncelikle toplumdaki yolsuzluk algısını azaltmak gerekmektedir. Yolsuzluk algısının azalması toplumun vergi ahlakının yükselmesine, vergi ahlakının yükselmesi de yolsuzluğun azalmasına neden olmakta ve böylece birbirlerini destekleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Bahsedilen nedenlerle, toplumda yolsuzluk algısını etkileyen temel faktörlerin tespit edilmesi ve bu faktörler üzerinden politikalar geliştirilmesi kaçınılmazdır. Zira, yolsuzlukla ilgili literatürde çok önemli bir yeri olan Daniel Treisman'ın da belirttiği gibi, yolsuzluk algısına sebep olan faktörler ve bunların toplumdan topluma değişen yapısı ile ilgili olarak henüz çok az şey bilinmektedir (Treisman, 2000:400). Yapılan araştırmalar algı ölçümlerine dayandığı için, elde edilen yolsuzluk skorları subjektif niteliklidir. Ancak, böyle bir fenomeni tamamen objektif verilere dayanarak tespit etmek de günümüz koşullarında mümkün değildir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Aktif, beyannameli gelir vergisi mükellefleri ile yürütülen bu çalışmanın temel amaçları, vergi mükelleflerinin yolsuzluk algı düzeylerini tespit etmek, bu algıya neden olan temel faktörleri belirlemek ve kamu mali yönetimi açısından yolsuzluk algısını azaltabilecek öneriler geliştirmektir. Bu amaçla mükelleflerin öncelikle yolsuzluk algı düzeyleri tespit edilmiş ve çeşitli değişkenlerin bu algıya etkilerini test etmek amacıyla ordered probit regresyon modelleri oluşturulmuştur.

Tablo 2: İllere Göre Faal Gelir Vergisi Mükellef ve Örneklem Sayıları

İl	G. V. Mükellef	Örneklem	%
İzmir	117.043 (46.5%)	310	41.3
Denizli	21.861 (8.7%)	65	8.6
Afyonkarahisar	12.200 (4.9%)	46	6.1
Uşak	7.477 (3.0%)	50	6.7
Aydın	23.730 (9.4%)	92	12.3
Manisa	28.206 (11.2%)	77	10.3
Muğla	30.921 (12.3%)	60	8.0
Kütahya	10.129 (4.0%)	50	6.7
TOPLAM	251.567	750	100

*Kaynak:

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/AIGMS/2

Araştırmanın ana kütlesi itibarıyla 0,05 güven aralığına göre ulaşılabilecek minimum örneklem sayısı 384'tür (Saunders vd. 2000:156). Araştırmada 750 örnek ile yüz yüze anket yapıldığı için, istatistiksel olarak nicel geçerlilik sağlanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular STATA programında bir veri seti haline getirilmiştir. Elde edilen verilerden, bağımlı değişken olarak yolsuzluk algı düzeyi kullanılmak üzere, demografik değişkenlerden oluşan temel bir ordered probit regresyon modeli oluşturulmuştur. Daha sonra modele sırasıyla diğer bağımsız değişkenler (kamusal harcamalar, sübjektif vergi yükü, kurumsal kalite, demokrasi, vergi ahlakı, siyasal iktidar, saydamlık ve yürürlükteki cezalar) entegre edilmiştir. Bu metodun uygulanma sebebi, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin hassasiyetini ve bu ilişkinin nasıl değiştiğini her adımda görebilmektir. Son olarak değişkenlerin modele nicel etkilerini görmek için her bir regresyon eşitliğinin marjinal etki testleri yapılmıştır.

3. ELDE EDİLEN BULGULAR

Araştırmada, yolsuzluk algı düzeyini belirlemek amacıyla mükelleflere "Ülkemizde yolsuzluk düzeyi yüksektir." ifadesine katılma düzeyleri sorulmuş ve 5'li Likert ölçeğine göre belirtmeleri istenmiştir. Maddeye katılım frekans dağılımları Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3: Yolsuzluk Algısı Frekans Dağılımları

	Frekans	%	Kümülatif %
Kesinlikle Katılmıyorum	28	3,7	3,7
Katılmıyorum (2)	22	2,9	6,6
Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum (3)	49	6,7	13,3
Katılıyorum (4)	183	24,5	37,8
Kesinlikle Katılıyorum (5)	466	62,2	100,0
Toplam	748	100,0	

Ortalama: 4,3984, St. Sapma: 0,9845

Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik analiz değerleri şöyledir:

Cronbach's Alpha: 0,7806 Düzeltilmiş Alpha: 0,7760

Tablo 4/II: Yolsuzluk Algısına Etki Eden Faktörler

Yöntem: O.Probit	Model-5		Model-6		Model-7		Model-8	
	Katsayı	Z-İstat.	Marj.	Z-İstat.	Katsayı	Z-İstat.	Marj.	Z-İstat.
Değişkenler								
Yaş (30-49)	0.080	0.59	0.030	0.59	0.100	0.74	0.037	0.73
Yaş (50-64)	0.274	1.60	0.105	1.60	0.299*	1.77	0.114	1.74
Yaş (65+)	0.461*	1.81	0.180	2.04	0.525**	2.00	0.205	2.08
Erkek	-0.267**	-2.28	-0.101	-2.30	-0.210*	-1.78	-0.079	-2.00
Evlü	0.051	0.39	0.019	0.42	0.035	0.26	0.013	0.18
İşçi-Memur	-0.189	-1.50	-0.068	-1.57	-0.186	-1.48	-0.067	-1.67
Eğitim	-0.010	-0.25	-0.004	-0.13	-0.023	-0.53	-0.008	-0.47
Gelir Düzeyi	0.072	0.12	0.027	1.04	0.060	0.88	0.022	0.91
Kamu Harcaması	0.169***	3.11	0.063	3.07	0.160***	2.91	0.059	2.78
Vergi Yüklü	0.281***	5.24	0.104	5.04	0.277***	5.09	0.102	4.80
Kurumsal Kalite	-0.256***	-3.82	-0.095	-5.06	-0.391***	-4.24	-0.144	-4.28
Demokrasi Düzeyi	-0.223***	-4.71	-0.083	-4.47	-0.204***	-4.09	-0.075	-3.97
Vergi Ahlakı	-0.408***	-4.85	-0.151	-4.60	-0.316***	-3.51	-0.117	-4.05
Siyasal İktidar				-2.93	-0.145***	-2.81	-0.054	-2.74
Şeffaflık					-0.167***	-3.46	-0.062	-3.21
Ceza Sistemi								-0.105***
Gözlem Sayısı		743		743		741		740
X ²		.0000		.0000		.0000		.0000
R ²		0.1927		0.1992		0.2094		0.2130
Durbin-Watson		1.925		1.893		1.913		1.916

Not: Bağımlı Değişken: Yolsuzluk Algısı. Referans Gruplar. Bayan, Serbest Meslek-Esnaf, Bekar-Boşanmış.

Anlamlılık Düzeyleri: * $0.05 < P < 0.10$, ** $0.01 < P < 0.05$, *** $P < 0.01$, Marj.: Marjinal Etki.

Yolsuzluk algı ölçümleri periyodik olarak yapılmakla beraber, ülkelerin yolsuzluk algı düzeylerine etki eden faktörlerin detaylı bir şekilde analiz edildiği çalışma sayısı sınırlıdır. Yaptığımız araştırmada toplumdaki yolsuzluk algısını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkileyen faktörler ve bu faktörlerin etki düzeyleri belirlenmiştir. Elde edilen veriler kullanılarak yapılan regresyon analizlerinin sonuçları özet tablo haline getirilmiştir (Tablo 4/I ve Tablo 4/II).

Analiz sonuçları demografik faktörler, kurumsal faktörler, ekonomik faktörler ve sosyo-kültürel faktörler şeklinde dört gruba ayrılarak yorumlanmıştır.

3.1. Demografik Faktörler ve Yolsuzluk Algısı

Araştırmada yaş, cinsiyet, medeni durum, meslek grubu ve eğitim faktörleri demografik değişken olarak kullanılmıştır. Bu değişkenlerden sadece cinsiyet faktörünün, yolsuzluk algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisinin olduğu görülmüştür. Buna göre erkekler, yolsuzluk düzeyini bayanlara göre daha yüksek algılamaktadırlar. Benzer şekilde 65 yaş ve üzerindeki mükellefler yolsuzluk düzeyini genç insanlara göre daha yüksek algılamaktadır. Ancak, diğer yaş grupları itibarıyla anlamlı bir ilişkinin olmadığı ve modele yeni değişkenler eklendikçe yaş gruplarının anlamlılık düzeyinin zayıfladığı görülmektedir. Diğer demografik faktörler olan medeni durum, mesleki durum ve eğitim seviyesi ile yolsuzluk algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Eğitim seviyesi, sosyolojik olgularda etken faktör olarak öngörülmekle beraber, eğitim seviyesinin sosyal olaylar üzerindeki etkisini net olarak belirtmek her zaman mümkün olmamaktadır. Şöyle ki, çalışma konumuz olan yolsuzluk algısı açısından bakıldığında, eğitim seviyesi arttıkça yolsuzluk konusundaki farkındalığın da artması beklenmektedir. Ancak, eğitim seviyesi arttıkça insanların yolsuzluklara bulaşabileceği alanları keşfetme olasılığının artabileceği ve böylece yolsuzluk algı düzeyini düşük ifade edebileceği de ayrı bir öngördür.

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Braithwaite ve Ahmed, 2005;

yolsuzluk algısı açısından eğitim seviye grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

3.2. Kurumsal Faktörler ve Yolsuzluk Algısı

Yolsuzluk olgusunun kendisi bir kurumsal faktör olarak kabul edildiği için, diğer kurumsal faktörlerden etkilenme düzeyinin belirlenmesi son derece önemlidir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yaptığı yolsuzluk ölçümlerinde ve diğer birçok çalışmada kurumsal faktörlerin özellikle dikkate alındığını görmek mümkündür (Lavalley, 2008:345 ve Pinto, 1992:1837). Yaptığımız çalışmada kurumsal faktör olarak kurumsal kalite, demokrasi, şeffaflık ve ceza sistemi kullanılmıştır. Regresyon modeline adım adım bu faktörler ilave edildiğinde kurumsal faktörlerin modelin her adımında yolsuzluk algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı, negatif etkilerinin olduğu görülmektedir (Tablo 4/I ve 4/II).

Yolsuzluk algısı ile kurumsal faktörler arasındaki ilişki açısından en etken faktörler, kurumsal kalite algısı ile demokrasi düzeyi algısıdır. İlişkinin yönünün negatif olması, kurumsal faktörlerdeki pozitif algı arttıkça, yolsuzluk algı düzeyinin azaldığı anlamına gelmektedir.

Analizlerde kullanılmak üzere yasama, yürütme ve yargı erklerine duyulan güven düzeylerinden oluşan kurumsal kalite algısı ölçülmüştür². Bu algı, vatandaşlar ile devlet arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek bakımından önemlidir. Devlete ve kurumlarına olan güven duygusunun bir ifadesi şeklinde kabul edilen kurumsal kalite arttıkça, yolsuzluk algısının azalacağı teorik olarak öngörülmektedir (Treisman, 2000:403). Yaptığımız analizlerde, teorik yargıları doğrular nitelikte sonuçlar elde edilmiştir. Devletin erklerinin algılanma şeklinin, toplumun değer yargılarının oluşumunda ne derece etken olduğu gerçeği bir kez daha açık bir şekilde görülmüştür.

Diamond ve Plattner (1993)'in belirttiği gibi, demokrasi düzeyi arttıkça toplumdaki yolsuzluk algısının azalması beklenmektedir. Demokrasi algısı ile sosyolojik olgular arasında olması beklenen bu yönde bir ilişki, yaptığımız analizlerde yolsuzluk algısı açısından da geçerlilik kazanmıştır. Analiz sonuçlarına göre toplumdaki demokrasi seviyesi arttıkça yolsuzluk algısının azaldığı görülmektedir.

Yolsuzluk algısı ile şeffaflık (transparency) arasında beklenen negatif yönlü ilişki yaptığımız araştırma sonuçlarıyla da

² Bu endeks için Cronbach's alpha değeri 0,71; ortalama 3,24/8'dir.

yapılan çalışmaların artmasının en önemli sebeplerinden birisi olarak, hesap verilebilirlik (accountability) olgusunun önem kazanmasına vurgu yapılmaktadır (Torgler, 2004:9).

Toplumdaki yolsuzluk eğilimini azaltan en önemli faktörlerden birisi de yakalanma risk düzeyi ve cezalardır. Kuşkusuz bu durum, ülkedeki yasal sistemin etkinliği ile yakından ilgilidir. Bir ülkenin hukuk düzeninin yolsuzluk üzerindeki etkisi iki yönlü olarak cereyan etmektedir. Birincisi; hukuk düzeninin, yolsuzluk karşısında gerek ekonomik yaşamı ve gerekse kamusal düzeni koruyucu düzenlemeleri hangi ölçüde içerdiği, ikincisi de toplumdaki yasal kültürdür (Treisman, 2000:402). Her iki unsurun da yolsuzluğu engelleyici normlar içermesi, yolsuzluğun maliyetinin toplumda yüksek algılanmasına ve ülkedeki yolsuzluk düzeyinin azalmasına katkı sağlayacaktır. Toplumda yolsuzlukların üzerine gidildiği ve gerekli cezaların verildiği görüldüğünde yolsuzluk algısı azalacaktır (Polinsky ve Shavell, 2001:8). İtalya'da yürütülen temiz eller (mani pulite) operasyonundan sonra toplumda yolsuzluk algısının azaldığının tespit edilmesi bunun en güzel örneklerinden birisidir (Kugler vd. 2005:1640).

Yaptığımız araştırmada, cezaların yeterlilik düzeyinin algılanma şeklinin, yolsuzluk algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir (Tablo 4/II). Cezaların yeterli olduğu şeklindeki algı arttıkça yolsuzluk algısı zayıflamaktadır. Diğer bir ifade ile cezaların yeterli olduğunu düşünenler, ülkedeki yolsuzluk düzeyini diğer gruplara göre daha düşük algılamaktadır.

3.3. Ekonomik Faktörler ve Yolsuzluk Algısı

Kamu kuruluşlarının işlev ve kararları bireyler için ekonomik değer taşıyor veya ekonomik fırsatlar yaratıyorsa yolsuzluğa konu olma olasılığı da atmaktadır (Berkman, 1983:42). Bu yönüyle ekonomik faktörler ile yolsuzluk algısı arasındaki istatistiksel ilişki de merak konusu olmaktadır. Yaptığımız araştırmada ekonomik faktör olarak gelir düzeyi, subjektif vergi yükü ve kamusal harcamalar kullanılmıştır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre; mükelleflerin gelir düzeyi beyanları ile yolsuzluk algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak, mükelleflerin subjektif vergi yükleri ve kamusal harcamaları algılama şekilleri ile yolsuzluk algıları arasında istatistiksel olarak oldukça anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Vergi adaleti ve vergilemede etkinlik, subjektif vergi

katılanlara, “Ödediğim vergiyi ağır buluyorum” ifadesine katılma düzeyleri sorulmuş, böylece mükelleflerin sübjektif vergi yükleri belirlenmiştir. Sübjektif vergi yükünün diğer bütün değişkenlerden daha fazla bir şekilde yolsuzluk algısını etkilediği yaptığımız analizlerde görülmektedir (Tablo 4/I ve 4/II). İlişkinin yönünün pozitif olması, sübjektif vergi yükü arttıkça yolsuzluk algısının da arttığı anlamı taşımaktadır.

Kamu harcamalarının kompozisyonu ve toplumun beklentilerine uyum düzeyi, kamu ekonomisinin birçok faktörünün algılanma şekline etki etmektedir. Bu etki, yolsuzluğun kamusal harcamaları etkilemesi şeklinde görülebildiği gibi, kamusal harcamaların fonksiyonel dağılımının da yolsuzluk algısını etkilediği şeklinde görülebilmektedir. Şöyle ki, bir ülkedeki yolsuzluk düzeyinin, kamusal harcamaların toplam düzeyini etkilemediği kabul edilmekle birlikte, yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde askeri ve güvenlik harcamalarının diğer ülkelere göre daha yüksek olduğu, böylece kişi başına hissedilir kamusal harcama tutarını azalttığı ve yolsuzluğu artırdığı iddia edilmektedir (Tanzi ve Davoodi, 2000:15). Kamusal harcamaların yolsuzluk amaçlı kullanımı da söz konusu olabilmektedir. Kamu harcamasının verimli ve kolay anlaşılabilir alanlardan daha geniş ve karmaşık alanlara kaydırılması yoluyla rüşvet ve rant kollama faaliyetlerine girişmek daha kolay olmaktadır (Del Monte ve Papagni, 2001:2). Diğer taraftan, kamusal harcamaların bireylerin tercihlerine uygun olmaması durumunda, kamusal harcamalarda gerek maddi gerekse maddi olmayan kayırmacılık yapıldığı şeklindeki düşünce artmakta ve böylece toplumdaki yolsuzluk algısının arttığı kabul edilmektedir (Özsemerci, 2003: 27).

Yaptığımız araştırmada kamusal harcamaların toplumsal algısı ile yolsuzluk algısı arasında güçlü bir korelasyon olduğu görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre, kamusal harcamalardan memnuniyetsizlik düzeyi arttıkça yolsuzluk algısı da artmaktadır.

3.4. Sosyo-Kültürel Faktörler ve Yolsuzluk Algısı Toplumdaki yolsuzluk algısının şekillenmesinde ekonomik

faktörlerin yanı sıra sosyal ve kültürel birtakım faktörlerin de etkisi bulunmaktadır. Hatta, bazı durumlarda kültürel, sosyal ve politik faktörlerin yolsuzluk üzerinde ekonomik faktörlerden daha belirleyici olduğunu ifade etmek de mümkündür (Treisman, 2000:409). Bu amaçla araştırmada siyasal iktidarın benimsenme durumu ve toplumun vergi ahlakının yolsuzluk algısı üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

algılamayabilmekte veya görmezlikten gelebilmektedirler. Yaptığımız araştırmada ankete katılanların siyasi iktidarı destekleme düzeyleri belirlenmiş ve bireylerin siyasi iktidarı destekleme düzeyleri ile yolsuzluk algıları arasında istatistiksel bir ilişki olup olmadığı regresyon modelinde test edilmiştir. Tablo 4/II'de görüldüğü gibi, ankete katılan mükelleflerin siyasi iktidarı destekleme düzeyleri arttıkça yolsuzluk algıları azalmaktadır.

Araştırmada kullanılan bir diğer sosyo-kültürel değişken de vergi ahlakıdır. Vergi ahlâkı arttıkça vergi kaçakçılığının azalacağı ampirik çalışmalarla ortaya konmuş bir gerçektir (Torgler vd. 2008:314-324). Vergi kaçakçılığı ile yolsuzluk arasında güçlü bir korelasyon olduğu da teorik olarak öngörülen ve ampirik bulgularla desteklenen bir veridir (Torgler, 2004:20). Yaptığımız araştırmada ankete katılanlara, vergi ahlak düzeylerini belirlemek amacıyla, “Hiçbir zaman vergi kaçırmam (Ort:3,7789)”, “İçinde bulunduğumuz şartlarda vergi kaçırmak bir zorunluluktur (Ort:3,0712)” ve “Ceza ödemeyeceğimi bilsem daha az vergi öderim (Ort:3,14)” soruları yöneltilerek bir endeks geliştirilmiştir (Bu faktör için Cronbach’s alpha değeri 0,67 ve ortalama 3,33’tür). Elde edilen vergi ahlak düzeyi faktörü ile yolsuzluk algısı arasında istatistiksel olarak güçlü bir korelasyon olduğu görülmektedir (Tablo 4/II). Buna göre toplumdaki vergi ahlakı arttıkça yolsuzluk algısı önemli ölçüde azalmaktadır.

SONUÇ

Yolsuzluk olgusunun özellikle gelişmekte olan ülkeler için ciddi bir sorun olarak görülmesi, bu konudaki çalışmaların da artmasına sebep olmaktadır. Bununla beraber, yolsuzluk düzeyinin net olarak tespit edilmesi mümkün olmamaktadır.

Ülkelerin yolsuzluk endeksleri genellikle Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından yapılan yolsuzluk algı anketleri sonucu elde edilen verilere ve yayınlanan raporlara dayanmaktadır.

Türkiye’nin bu raporlardaki skorlarına bakıldığında, yolsuzluk düzeyinin bir hayli yüksek olduğu görülmektedir. Ülkemiz açısından hoş karşılanmayacak olan bu durumu ortadan kaldırmak için, özellikle kamusal alanda rastlanan ve kamuoyuna yansıyan yolsuzluk vakalarının azaltılması gerekmektedir. Ancak, yolsuzluk algısının azaltılması için yapılması gerekenler bununla sınırlı değildir. Bu bağlamda, yolsuzluk algısına etki eden faktörlerin tespit edilmesi son derece önemlidir. Bu faktörlerin tespit edilerek, yolsuzluk algı düzeyini pozitif yönde etkileyecek nolitikalar üretmek mümkündür.

sonuçlarına göre vergi mükelleflerinin yolsuzluk algı düzeyleri oldukça yüksektir. Bu algıya etki eden temel faktörlere bakıldığında kamusal harcamalar, kurumsal kalite, vergi yükü, demokrasi algısı, vergi ahlakı, şeffaflık, siyasal iktidarın algılanma şekli ve yürürlükteki ceza sisteminin ön plana çıktığı görülmektedir.

Yolsuzluk açısından oluşmuş negatif algının pozitif çevrilmesi, bu faktörleri dikkate alarak yürütülecek politikalara bağlıdır. Bu bağlamda, yolsuzluk algısını negatif yönde arttıran kamusal harcamalardaki savurganlığın ve sübjektif vergi yükünün azaltılması gerekmektedir. Benzer şekilde, yolsuzluğun negatif algısını azaltan kurumsal kalite, demokrasi düzeyi, vergi ahlakı, şeffaflık ve ceza sistemine karşı duyulan güvenin artırılması

KAYNAKÇA

- AKÇAY, Selçuk. (2001), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yolsuzlukların Ekonomik Analizi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon.
- ALTUĞ, E. Figen, ÇAK, Murat, ŞEKER, Murat ve BİNGÖL, Önder. (2009), *Yerel Yönetimlerde Hizmetlerden Memnuniyet ve Yolsuzluklar*, İstanbul Araştırması, İstanbul: İSMMMÖ Yayını, No.121.
- ASIEDU, Elizabeth. (2004), "Policy Reform and Foreign Direct Investment to Africa: Absolute Progress but Relative Decline", *Development Policy Review*, 22(1), 41-48.
- BAŞAR, Selim. (2004), "Yolsuzlukların Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkileri", *İktisat-İşletme ve Finans*, 19 (222), 66-76.
- BERKMAN, Ümit. (1983), *Az Gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*, Ankara: TODAİE Yayını.
- BRAITHWAITE, Valerie and AHMED, Eliza. (2005), "A Threat to Tax Morale: The Case of Australian Higher Education Policy", *Journal of Economic Psychology*, 26, 523-540.
- ÇELEN, Mustafa. (2007), *Yolsuzluk Ekonomisi: Kamusal Bir Kötülük Olarak Yolsuzluğun Ekonomik Analizi*. İstanbul: İSMMMÖ Yayını No. 77

- DEL MONTE, Alfredo and PAPAGNI, Erasmo. (2001), "Public Expenditure, Corruption and Economic Growth: The Case of Italy", *European Journal of Political Economy*, 17, 1-16.
- DEMİRTAŞ, Gökhan ve AKÇAY, Selçuk. (2006), "Kurumsal Faktörlerin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Kanıt", *Gazi Üniversitesi, İİBFDergisi*, 8 (2), 15-33.
- DIAMOND, Larry and PLATTNER, M. F. (1993), *The Global Resurgence of Democracy*, Baltimore: Johns Hopkins University Pres.
- DUBIN, Jeffrey A., GRAETZ, Michael J. and WILDE, Louis L. (1990), "The Effect of Audit Rates on the Federal Individual Income Tax: 1977-1986", *National Tax Journal*, 43 (4), 395-409.
- GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI (2008), *İstatistikler*.
http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/AIGMS/2008/TABLO_2.xls.htm (Erişim: 21/01/2010).
- HILLMAN, Arye L. (2004), "Corruption and Public Finance: An IMF Perspective", *European Journal of Polical Economy*, 20, 1067-1077.
- JOHNSTON, Michael. (1998), "Fighting Systemic Corruption: Social Foundations for Institutional Reform", M. Robinson (Ed.), *Corruption and Development*, London: Frank Cass Publisher.
- KAUFMANN, Daniel, KRAAY, Aart and MASTRUZZI, Massimo. (2007), "Governance Matters VI: Aggregate and Individual Governance Indicators, 1996-2006", Washington DC: *Policy Research Working Paper Series*, No. 4280, World Bank.
- KUGLER, Maurice, VERDIER, Thierry and ZENOU, Yves. (2005), "Organized Crime, Corruption and Punishment" *Journal of Public Economics*, 89, 1639-1663.
- LARRAIN, Felipe and TAVARES, Jose. (2004), "Does Foreign Direct Investment Decrease Corruption?", *Cuadernos De Economia*, 41 (August), 217-230.
- LAVALLEE, Mark E. (2008), "Corruption and Institutional Trust in Sub-Saharan Africa", *Transparency International, Global Corruption Report*, Cambridge: Cambridge University Press, 344-346.
- MAURO, Paolo. (1995), "Corruption and Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 110 (3), 681-712.
- MAURO, Paolo. (1998), "Corruption: Causes, Consequences and Agenda for Further Research", *Finance & Development*, March 1998, 11-14.
- MORGAN, Amanda I. (1998) "Corruption: Causes

- ÖZSEMERCİ, Kemal. (2003), *Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri*, Sayıştay Araştırma, İnceleme, Çeviri Dizisi, No. 27, Ankara.
- PALDAM, Martin. (2002), "The Cross-Country Pattern of Corruption: Economics, Culture and The Seesaw Dynamics", *European Journal of Politican Economy*, 18, 215-240.
- PINTO, Ambrose. (1992), "Institutionalised Corruption", *Economic and Political Weekly*, 27 (35) (August 1992), 1837-1838.
- POLINSKY, A. Mitchell and SHAVELL, Steven. (2001), "Corruption and Optimal Law Enforcement", *Journal of Public Economics*, 81, 1-24.
- SAUNDERS, Mark, LEWIS, Philip and THORNHILL, Adrian. (2000), *Research Methods for Business Students*. Second Edition, Essex: Prentice Hall.
- SAYAN, İpek Ö. ve KIŞLALI, Murat. (2004), "Yolsuzluk Üzerine Ekonometrik Bir Çalışma", Ankara: AÜ GETA Tartışma Metinleri, No. 73, (Haziran-2004).
- ŞEKER, Murat. (2008). "Kamu Ekonomisi Açısından Rüşvet", *İÜ İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 50. Seri, 87-104.
- TANZI, Vito and DAVOODI, H. R. (2000), "Corruption, Growth and Public Finances", *IMF Working Paper*, No. 97/139, Washington DC.
- TORGLER, Benno. (2004), "Tax Morale, Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries", *CREMA Working Paper*, No: 2004/5, Basel.
- TORGLER, Benno, DEMİR, İhsan. C., MACINTYRE, Allison and SCHAFFNER, Marcus. (2008). "Causes and Consequences of Tax Morale: An Emprical Investigation", *Economic Analysis and Policy*, 38 (2), 313-342.
- TRIESMAN, Daniel. (2000), "The Causes of Corruption: A Cross-National Study", *Journal of Public Economics*, 76, 399-457.
- WORLD BANK (1997), *Helping Countries Control Corruption*: